

Georg Brandes' store Italiensrejse

af arkivar, cand.phil. Leon Jurnow

S kægget var nytrimmet og haret lagt i moderigtige folder, da Georg Brandes den 2. november 1871 trådte ind i et propfyldt auditorium på Københavns Universitet og indledte sine skelsættende forelæsninger over "Hovedstrømninger i det 19de arhundredes litteratur". Nu havde der længe nok været digtet om ranker og roser, ensomhed og vemod i det nordvestlige hjørne af Europa. Tiden var inde til, at litteraturen blev gjort moderne ved at sætte problemer til debat, og fra universitetets talerstol meldte Brandes sig nu som bannerfører i den gode sags tjeneste.

Humoret fejlede bestemt ikke noget, den dag "det moderne gennem brud" slog ned i dansk litteratur. Brandes var glad, sikker i sin fremtoning og nær mest struttede af selv tillid. Og hvorfor skulle han ikke også det? Kort før han indledte sine berømte forelæsninger på universitetet, var han nemlig hjemvendt fra en 16 måneder lang dannelsesrejse, der blandt andet bød på et sanseligt og helt uforglemmeligt møde med Italien. Det lyser ud af hver en sætning i de breve, han skrev på rejsen.

Brevene opbevares i dag i Brandes Arkivet på Det Kongelige Bibliotek og blev i 1978 udgivet samlet i trebindsværket *Georg Brandes. Brev til Forældrene 1859-71* ved Morten Borup.

Skidt fra start

Med rejsefeber i hele kroppen og forventningen spændt til birstepunktet forlod den 28-årige Georg Brandes København den 5. april 1870 for at drage ud på sin store Italiensrejse. Ad en rute, der blandt andet bød på ophold i Hamborg, Paris og London, ankom Brandes den 11. september til den lille norditalienske landsby Susa. Her tog Brandes sine første skridt på italiensk grund og kunne de følgende uger sende forældrene i København sansemattede besogsrapporter fra byerne Torino, Milano og Firenze.

Da Brandes i slutningen af oktober ankom til Rom, gik det imidlertid galt. Den frydefulde rejsefeber forvandlede sig til en ubehagelig, sygdomsbetinget feber, og Brandes måtte lide den tort at lade sig indlægge på et hospital ved Capitolium til behandling for tyfus.

Og én ulykke kommer sjældent alene. Næppe var Brandes blevet udskrevet fra hospitalet, helbredt for sin tyfus, før nye helbredsmæssige genvordigheder meldte sig. I et brev til forældrene, dateret 22. januar 1871, opsummerede Brandes situationen således:

"Da jeg laa paa Hospitalet sagde Doctoren en Dag til mig: Naar vel Feberen er overstaet, pleier efter Typhus altid at følge en eller anden Eftervee; En faaer Hoste, En faaer Ondt i Halsen, En i Benet o.s.v. Jeg havde nu haft forskj. Slige Onder: Hoste, hele Mund og Gane fuld af Blegner o.m. og tænkte at være færdig. Nu er til alt Uheld den store Hovedaare i mit hoire Ben stoppet saa hele Benet er svulmet og dobbelt saa tykt som det andet og jeg ligger paany til sengs ... Benet er en Blymasse over hvilken jeg har tabt al Magt og end ei kan flytte en Smule i

Georg Brandes (1842-1927). Georg Brandes var en ivrig rejsende; turen gik ikke kun til Italien, men til de fleste europæiske lande og hovedstæder. Hans internationale engagement og kendthed gav sig bl.a. udslag i æresmedlemskaber af en lang række udenlandske litterære foreninger, heriblandt The American Academy of Arts and Sciences, den russiske forfatterforening samt The Royal Society of Literature i London (Det Kongelige Bibliotek).

Sengen. Tilmed mange Smerter.”¹

Brandes fik konstateret en alvorlig arebetændelse i benet og var de følgende måneder atter bundet til sengen. Han indlogerede sig i et lille værelse hos en italiensk håndværkerfamilie, bestående af snedkeren Lupi, hans kone Anna Maria og deres 19-årige niece Philomele. Værtfamilien tog sig kærligt af den danske patient og plejede ham efter alle kunstens

regler. Og selv om Brandes med sin sygdomshistorie unægtelig var kommet skidt fra start på sin store Italiensrejse, så forsøgte han ihærdigt at holde humøret højt.

I læselampens skær og med bogstaber inden for rækkevidde begav han sig fra sit smertefulde sygeleje via bøgerne ud på en befriende rejse i sit kammer. Han læste med stor interesse om italiensk politik, kunst og kultur, kun afbrudt af tre daglige måltider, morgenkaffe

Tivoli - antikens Tivur) ligger ca. 30 km øst for Rom, ved floden Tevere. Tivur var beløet af latinerne, og kom senere som det område Latium under romersk kontrol i det 4. århundrede f.v.t.

Byens romantiske beliggenhed ved floden Tivores vandtald og antikke ruiner har altid været tiltrækkende på kunstnere. Fra byen er der en mægtig udsigt over den romerske campagna (Det Kongelige Bibliotek).

og aftenthe – og i ny og næ et sodt besøg af den unge Philomele. For nok var Brandes plaget af mange smerter og et højre ben i dobbelt størrelse, men han var fra sit pudevar stadig i stand til at mande sig op til et alvorligt charmedremstod: ”Jeg forfriskede min syge Person ved at betragte saa megen Ungdom, Sundhed, Styrke og Glæde i al Mag, saa sagde jeg hende nogle venlige Ord, og opmuntret heraf brød hun ud i en Strom af Veltalenhed uden Mage om al den Glæde hun lovede sig”, som Brandes betroede sin mor i et brev skrevet 14. februar 1871.²

Brandes oste velvilligt af sine kundskaber, og Philomele velvilligt af sin skønhed; de diskuterede livets store spørgsmål, flirtede flittigt og udvekslede

hede favntag i den romerske nat. Det hjalp gevaldigt på patientens humor, og da arebetændelsen og smerterne i benet tilmed var kraftigt på retur, var Brandes i løbet af kort tid endelig klar til rejse fra sig fra sygelejet og begive sig ud på det længe ventede italienske eventyr.

Halvgal af lykke

”Hvor skal jeg begynde, hvor skal jeg ende! Aldrig i mit Liv har jeg følt mig saa lykkelig som nu. ... jeg forelsker mig regelmæssigt nogle Gange om Dagen, jeg seer Soer, Vandfald, Olivenskov, Naturomgivelser overhovedet, mod hvilke Trollhatta er Møg, jeg har et Permes til det sixtinske Kapel, Loggier og Stanzer

Tivoli - til højre Tempio della Sibylla. Det rektangulære Sibylla-tempel er fra 2. arb. f.v.t., i joniske stil. Fra tempelområdet (det antikke romerske akropolis) er der smuk udsigt til Villa Gregoriana og vandfaldet lige under Ponte Gregoriano. (Det Kongelige Bibliotek).

i min Lomme, jeg er bogstaveligt halvgal af Lykke. Hvis jeg var mindre drukken af Henrykkelse skulde jeg forsøge at beskrive. Jeg vil kun sige: Af alt hvad jeg har seet paa Jorden er Tivoli det Skjønneste.”³

Så begejstret lod det fra den restituerede Brandes i et brev til forældrene, dateret 17. april 1871. Han havde netop været på en af sine første længere vandringer rundt i Roms omegn, blandt andet til byen Tivoli, og dér oplevet så meget skønhed, natur og poesi, at selv det halve ville have været fuld valuta for pengene. Med omme fødder og overophedet sanses-apparat greb Brandes pen og brevpapir i et forsøg på at fastholde et lille stykke af det Italien, han havde mødt i Tivoli:

”Jeg glemmer aldrig Indgan-

gen til en Gade i Tivoli: af en gammel Bue-Mur var kun Buen selv tilbage, paa den ene Side var Alt faldet ned lige til dens Linie, paa den anden gik Muren høit i Veiret. Men hvor der manglede Mur voxede en Kjømpekaktus op fra Buen og spændte sine Blade til alle sider. Det var et fuldstændigt Maleri. Man kunde intet mere malerisk Udtænkt finde. Kort sagt her er Livet, Skjønheden og Virkeligheden. Her er Solen, Varmen og Lyset. Her er Farven, Formen og Linien, som Bjergene danne mod Horizonten, denne kunstneriske Baggrund for alle de andre Farver og Former.”⁴

Brandes var overlykkelig og i sit es. Med øjne på stilke og eventyret sitrende i hver en nervetråd lod han alle

En af de mange Alléer i den ca. 1500 ha store Giardino di Palazzo Pitti, ca. 1 km fra Firenze til Cascine. Alléerne er plantet af mange forskellige træer. I 1996 blev det opført på UNESCO's Monumenter og Verdens Arvliste. (Bilde af G. G.)

parader faldt og åbnede sig for de mange oplevelser, der i en lind strøm bød sig til. Som for eksempel den udsigt der mødte ham, da han besteg fjeldet ved Tivoli og fra højderne havde fuldt udsyn til en række fradende og helt fantastiske vandfald:

”I et Sted falder det ned i Klippehulen, kogende sort, det er som Nedstigningen til Tartarus, et andet Sted leer det smilende og blinkende med Millioner af Perler i det stærke Sollys, et tredje Sted styrter den store Cascade ned over Klipperne. Man klavrer langs ad Fjeldryggen – ikke uden Vanskelighed og Fare – til man staaer overfor den. Man seer på den og seer Intet uden det rasende skumhvide Vand, det seer ud som det sprang og kastede sig ned ad Klippen, som de støvende og svdende

Kasteholger styrtede sig over Hovedet på hinanden i et vanvittigt Væddeløb og der er en saadan Magt deri at man drages, lige som glider ned med i Afgrunden og er kan taale at see på det stuyt 5 Minutter i Træk uden at føle som en Magt, der tvinger en med.”

Brandes havde ganske enkelt aldrig oplevet noget lignende. Han havde tidligere været på rejse i både Frankrig og England, men intet stod mål med hans vandringer i stovlelandet mod syd. Vandfaldene brusede overalt, fløtene fløjtede og kaktusserne blønstrede. Og Brandes var mand for at støvsige hver en kvadratmeter af det solbagte landskab for nye stemninger og indtryk. Han var på dannelsesrejse – gik ad italienske stier

Det sixtinske kapel er pavenes private kapel. Løftet blev malet af Michelangelo (Buonarotti) mellem 1508 og 1512 på bestilling fra pave Julius II. Malerierne viser scener fra Skabelsen på ca. 520 m² og indeholder 115 skikkelser (Det Kongelige Bibliotek).

pa vej til sit eget jeg. Han samlede tanker, refleksioner og erfaringer og klistrede dem som sma huskesedler op pa sindets inder væg til inspiration og videre forarbejdning, nar han efter endt rejse atter satte sig til skrivebordet i Danmark.

En verden i et billede

Det var ikke kun landskabet og naturen, der løb som en varm lavastrom gennem Brandes' nervesystem. Den italienske renaissancekunst og særlig Michelangelos malerier og skulpturer gjorde et uforglemmeligt indtryk pa ham. Brandes kendte Michelangelo som sin egen bukselomme. Han havde studeret reproduktioner og læst hele og halve biblioteker om den berømte kunstners liv og værk, men under opholdet i Rom i foråret 1871 stod han for første gang ansigt til ansigt med den ægte vare.

Og har man sagt Rom og Michelangelo, sa ma man naturligvis ogsa sige Det Sixtinske Kapel. Det gjorde Brandes ogsa i sit brev til foreldrene, da teret den 4. april 1871, hvor han beskriver sit møde med Michelangelos berømte loftmaleri saledes: "Jeg staaer her endelig, indelukket med en Aand, der horer til de 4 eller 5 største, der har levet. Jeg er udenfor Jorden og Menneskene. Her er hans Jord og hans Mennesker. Han har befolket en verden i sit billede."

Sma tre timer blev det til i Det Sixtinske Kapel, hvor Brandes med tilbagebøjet nakke og godt svajet i ryggen betingelsesløst overgav sig til de enorme fresker, der foldede sig ud højt oppe over ham. Farverne dansede, figurerne fik liv, og aldrig havde Brandes oplevet et maleri sa stærkt og intenst som nu:

"Af Midterbillederne var der især to, der i Originalen slog mig som over

al Kritik. Gud, der skaber Solen, flyvende i umaadelig Fart gjennem Rummet seet først fra Ansigtet saa fra Ryggen. Der er et saadant Pust i dette Billede som i intet Andet. Dernæst Syndefaldet, hvor Evas Skjønhed tilvenstre i Billedet er som en Aabenbaring af hvorledes Menneskeheden egentlig skulde have været. Adams Skabelse kjendte jeg noiere forud. Udtrykket i hans Ansigt var mindre smægtende end jeg havde troet, han smiler ganske svagt som i stille Tillid til Værdien af det Liv, der nu fra Guds Fingre skal slaae over i ham. Det lyder næsten som en Løgn, at een Mand har gjort dette i 22 Maaneder."

I en sanseekspllosion af former og farver bevægede Brandes sig rundt under det mægtige loftsmaleri. Detaljer blev gransket, og kompositioner omhyggeligt analyseret, og pludselig kunne den store og flimrende komposition højt oppe under taget pludselig samle sig i klare symboler pa skønhed og menneskelighed:

"... det var Michel Angelos Mening at vise os Løftet gjenembrudt og Himlen aaben foroven. Indtil Midterbillederne maa det tankes som om Væggen fortsatte sig helt op under Løftet, som om Figurerne sadde lodret. Saa først vinder Troen og Alt samler sig. De smaa Broncemalte Figurer udtrækte Løftets Spænding og Hvile, de ere arkitektoniske Symboler. Flokken af unge Heroer omkring Midterbillederne ere M.A.s Idealer af Ungdom, Skjønhed og Menneskelighed. ... Vil Jorden nogensinde frembringe Magen, eller ikke Magen men Noget af samme Rang?"

Brandes' beundring af Michelangelo havde længe været stor, men i Det Sixtinske Kapel nar den uanede højder. Michelangelo og den italienske

renæssancekunst var for Brandes en kærkommen rekonstruktion af en tid, hvor sanserne og følelserne havde frit løb og gav næring til det enkelte menneskes umættelige livsappetit og lyst til at udforske kunsten, kulturen og videnskaben.

Det var saledes en beriget og yderst opløftet Brandes, der rundede sit romerske kapelbesøg af med følgende ord: "I Naturen findes ikke Sligt, i Livet har jeg aldrig seet saadan Alvor, saadan Storhed og Eensomhed. Michel Angelo har følt større, eensommere og mægtigere end noget andet Menneske. Han har ei givet Udtryk til Tanker vi andre maa-skee nok kunde have haft, men manglet Udtrykket for. Han har skabt et Indre, hvis Beskaffenhed var mere end menneskeligt."⁹

Italien for altid

Georg Brandes' dannelsesrejse til Italien i 1870-1871 rumsterede længe i bevidstheden og satte dybe spor i hans forfatterskab. Hans oplevelse af italiensk natur og renæssancekunst skærpede hans sanser og gav ham en tro på kunsten som en integreret

del af livet. Derfor ville Brandes modernisere litteraturen. Den skulle være debat-skabende, handle om mennesker af kød og blod og skildre deres tanker, følelser og sansede virkelighed. Det var det, han gjorde klart, da han ved sin hjemkomst fra Italien med ny kraft og inspiration tradte op med sine "Hovedstrømningsforelæsninger" og erklærede romantikken i dansk litteratur for standdød.

Brandes' Italiensrejse blev ikke bare afgørende for hans opgør med romantikken; den udløste en livslang forelskelse i landet: "Hvilken Lykke maa det ikke være at være Italiener, at sige til sig selv, dette er Blod af mit Blod, alt dette har mit Folk og mit Fædreland frem-bragt!", som han begejstret skrev hjem til forældrene i juli 1871.¹⁰ Og kærligheden til landet var intakt, da Brandes godt 35 år senere satte sig til skrivebordet for at nedfælde sine erindringer i trebindsværket *Levned*. Her indkredsede han med følgende løvord betydningen af sit skelsættende møde med Italien:

"Neppe en Dag var uden Udbytte af blivende Art, og neppe en er gaaet mig af Minde. Jeg levede først og

Syndefaldet, detalje af Michelangelos udsmykning af loftet i Det Sixtinske Kapel.

fremmest gennem Synet, svælgede i Ojentlyst ved Skuet af Naturen, af Mennesker, af en Kunst, som svarede til denne Natur og det Menneskeliv, der i Fortiden var levet i den. Jeg forøgede daglig min Kundskabs Sum, lærte nydende og nød det at lære. Den aandelige Næring, jeg optog i mig, var den, hvorefter jeg havde smægtet, og at det var den, hvortil jeg trængte, beviste den Lidskab, hvormed jeg tilegnede mig den. Min Synskreds udvidedes, idet jeg følte mig loftet til aandelige Højder, hvorpaa jeg ikke hidtil havde staaet. Min Livsglæde blussede op, idet jeg uafbrudt fornåm. Hvilken Rigdom af Skønhed den italienske Renaissance havde udbredt over de velsignede Ligne, hvori den havde vokset sig stor og stærk.”¹

Noter

- 1 Breve til Forældrene 1850-71, bd. 2, s. 23-24
- 2 *ibid.*, s. 62
- 3 *ibid.*, s. 221-222
- 4 *ibid.*, s. 223
- 5 *ibid.*, s. 222

Videbegærligheden var ubegrænset og iagttagelsesevnen i top, når Italien stykke for stykke tonede frem. Der var ikke tale om organiseret og hæsblesende sightseeing med snapshots af alle de traditionelle seværdigheder i Brandes' rejsebrev. Men derimod Italien oplevet i slowmotion og slentretempo med tid til bade slingrevals, afstikkere i ukendte gyder og eftertænksom trippen på stedet.

Italien var som en verden af muligheder, der åbnede sig for ham, hvor landskabet, kunsten, vinen og kvinderne berusede ham. Stovlelandet mod syd var for alvor gået Brandes i blodet. Nu var han klar til at erobre universitetets talerstol og indlede sit felttog for at reformere andslivet i Danmark.

- 6 *ibid.*, s. 195
- 7 *ibid.*, s. 197
- 8 *ibid.*, s. 195
- 9 *ibid.*, s. 196
- 10 *ibid.*, s. 396
- 11 *Levned*, bd. 2, s. 1